

RASMIY VA NORASMIY GURUHLAR TARKIBIDAGI O'SMIRLARGA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISH MUAMMOLARI

Sa'dullayeva Hilola Xamidovna
Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: Maqolada guruhlarga psixologik xizmat ijtimoiy - psixologik muammo sifatida bugungi kunda samarali talqin qilinayotganligi bayon etilgan. Barcha rivojlangan mamlakatlardagi kabi O'zbekistonda ham mazkur psixologik xizmat muammosining qay tariqa va qanday ilmiy-tashkiliy asoslarda bartaraf etilayotganligini o'rganish, tahlil qilish va talqin qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: o'z-o'zini anglash, kichik guruh, rasmiy guruh, norasmiy guruh, munosabat, guruhiy faollik, guruhiy munosabat, motiv, ustanovka.

Аннотация: В статье констатируется, что психологическое обслуживание групп сегодня эффективно практикуется как социально-психологическая проблема. В Узбекистане, как и во всех развитых странах, важно изучит, проанализировать и осмысли, как и на какой научной и организационной основе решается это проблема психологической службы.

Ключевые слова: самосознание, малая группа, формальная группа, неформальная группа, групповая активность, групповая установка, мотив, установка.

Abstrakt: The article states that the psychological service of groups today is effectively treated as a socio-psychological problem. In Uzbekistan, as in all developed countries, it is important to study, analyze and comprehend how and on what scientific and organizational basis this problem of psychological service is being solved.

Key words: self-awareness, small group, formal group, informal group, group activity, group attitude, motive, attitude.

Respublikada psixologik xizmatga oid olib borilayotgan nazariy - ilmiy va amaliy - uslubiy tadqiqotlar ko'lamiga ma'lum tartibda baho bermay turib, O'zbekistonda psixologik xizmatni yanada takomillashtirish va rivojlantirish masalasi haqida fikr mulohaza yuritib bo'lmaydi. Qolaversa, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda, o'quv topshiriqlarini takomillashtirishda, o'quvchilarni u yoki bu kasbga yo'naltirishdagi o'ziga xos individual psixologik xususiyatlarini va qiziqishlarini aniqlashda, ularni o'z-o'zini anglashlarida, o'quv jarayoni, o'quvchilar jamoasi, o'quvchi-o'qituvchi faoliyati bilan bog'liq barcha muammolarni bartaraf etish yo'llarini izlashdagi psixolog-olimlarning bugungi yutuqlari haqida yetarli dalillar mavjud. Masalan, I.V. Dubrovina tadqiqotlarida maktabda psixologik xizmatni tashkil etishdagi nazariy va amaliy jihatlarining asoslanishi, L.I. Bojovichning o'quvchi shaxsi va uning maktab yoshidagi shakllanish bosqichlarini psixologik tasniflovchi empirik ma'lumotlari, A.G. Asmolovning o'quvchi faoliyati va ustanovka uyg'unligini izohlab beruvchi tadqiqotlari, D.I. Feldshteynning ontogeneza rivojlanuvchi shaxs ijtimoiy taraqqiyotining psixologik qonuniyatlarini ochib berishga qaratilgan qator ilmiy-tadbiqiy ko'rsatmalari, Ye.A. Klimovning o'quvchini kasbga yo'naltirishdagi individual uslubni o'zida mujassamlashtirgan psixologik mezonlar ishlanmalari, B.S. Merlining o'quvchi shaxsidagi individual va sotsial tipik xususiyatlar psixologiyasini izohlab berishga qaratilgan asarlari, E.G. G'oziyevning ta'lim muassasalaridagi psixologik xizmat vazifalarini qayd etishga bag'ishlangan ko'rsatmalari, M.G. Davletshinning O'zbekistondagi psixologik xizmatning bugungi holati va vazifalarini talqin qilishga qaratilgan ilmiy-amaliy fikr-mulohazalari, V.A. Tokarevaning o'quvchi shaxsi taraqqiyoti uchun muhim bo'lgan o'z-o'zini bilish va axloqiy rivojlanish imkoniyatlarini ochib berishga qaratilgan ilmiy va empirik ma'lumotlari, G'B. Shoumarovning Xalq ta'limi tizimida psixologik xizmatning joriy etilishi bilan bog'liq yangiliklar, muammolar va yechimlarga bag'ishlangan nazariy-ilmiy va ijtimoiy-amaliy ahamiyatga molik fikr-mulohazalari, B.R. Qodirovning O'zbekistondagi iqtidorli va iste'dodli bolalarni tanlash va tarbiyalashga qaratilgan qator nazariy-ilmiy va amaliy-uslubiy asarlari shular jumlasidandir.

Ayniqsa, bugungi kunda o'zbekistonlik psixologlar guruhi tomonidan "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimida psixologik xizmat, xalq ta'limi tizimida ishlaydigan psixologlarning malakasini oshirish va ularning attestatsiyasi haqidagi Nizom»ga o'zgartirishlar kiritilishi va Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlanishi O'zbekistondagi psixologik xizmat tizimining rasmiy tarzda «jonlanishi» va taraqqiy etib borishi uchun muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Tabiiyki, ushbu «Nizom» ta'lim muassasalarida tatbiq etilajak psixologik xizmat tizimining asl maqsadi, mazmuni, mohiyati, ahamiyati, vazifalari va asosiy yo'nalishlari haqida yetarlicha tasavvur hosil qilish va shu tasavvur asosida muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish uchun o'ziga xos qo'llanma va yo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, kichik guruhlarga psixologik xizmat ko'rsatishning metodologik asoslari sifatida qayd etilgan yuqoridagi ilmiy mushohadalar bugungi ijtimoiy psixologiya fanining quyidagi yo'nalishlariga amaliy jihatdan zudlik bilan hal qilinishi lozim bo'lgan muammo sifatida qarashni taqozo etadi.

Psixologik xizmat doirasida umumta'lim maktablarida faoliyat yurituvchi rasmiy va norasmiy kichik guruhlarini alohida tadqiqot ob'ekti sifatida qarash va uning o'ziga xos guruhiy, hududiy va etnopsixologik imkoniyatlari ko'lamiga empirik jihatdan baho berish orqali ijtimoiy psixologiyada amaliy tatbiqiy vazifalarni belgilash mumkin bo'ladi.

Kichik guruhlarga psixologik xizmat ko'rsatish metodologiyasining yaratilishi shaxs va uning ijtimoiy faolligini tadqiq qiluvchi ilmiy ishlanmalarga (G.M.Andreyeva, P.N.Shixirev, B.F.Lomov, E.Fromm, Yu.M.Zabrodin, G.M.Olport, T.A.Kitvell, G'.B.Shoumarov, V.M.Karimova va hokaza); guruhiy identifikatsiya va guruhiy ijtimoiy ustanovkalarini bevosita tadqiq qiluvchi empirik ma'lumotlarga (D.N.Uznadze, A.G.Asmolov, M.Rokech, M.Fischbein, A.N.Maslow va hokazo), guruhda shaxslararo faollik va shaxslararo

munosabat motivatsiyalarini tadqiq qilish bilan bog'liq ilmiy izohlarga (V.N.Myasimov, V.S.Merlin, B.I.Dodonov, B.D.Pog'igin, V.V.Rozenbiat, va h.k.) bevosita bog'liq ekanligini alohida qayd etish mumkin.

Ilmiy matbuotda ma'lum va mashhur testlarning qo'llanilishi, jumladan, Liri testi asosida kichik guruhlarda shaxslararo munosabat motivatsiyasini o'rganishga qaratilgan sakkizta oktant natijalariga, shuningdek, Tomas testi natijalariga asoslangan beshta holat (bahs munozara, hamkorlik, o'zaro kelishuv, guruhdan o'zini chetga olish, guruhga moslashishning) guruhlar psixologiyasi talablari asosida o'rganilishi, kichik guruhlarini har jihatdan o'rganish va unga psixologik xizmatlar ko'rsatishni taqozo etadi.

Kichik guruhlarini o'rganishda o'z-o'zini hissiy baholash bilan bog'liq tadqiqotlarning yaratilishi (K.Izard, Riks-Uesman, Spilberger-Xanin, A.V.Zaxarova, va h.k.) ularga bevosita psixologik xizmat ko'rsatilishini ta'minlaydi.

Taniqli psixolog R.S.Nemov tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy psixologiyada muhim o'rin tutuvchi kichik guruhlar doirasidagi o'quvchi shaxsi va shaxslararo faollik motivatsiyasining tarkib toptirilishiga daxldor bo'lgan guruhiy, ijtimoiy psixologik relief tizimidagi mezonlarning tadqiq qilinishi bugungi psixologik xizmat samaradorligini aniqlashda muhim metodologik manba sifatida xizmat qiladi.

Ma'lumki, umumta'lim maktablarida olib borilayotgan psixologik xizmat jarayonining har jihatdan keng ko'lamli yo'nalishlarga ega ekanligi va har bir yo'nalishning o'ziga xos maqsadi hamda vazifalari borligi alohida ahamiyat kasb etadi. Bu vazifalar esa albatta maxsus bilimlarga va tajribalarga ega bo'lgan amaliyotchi psixologlar tomonidan amalga oshiriladi. Qolaversa, bugungi kunda barcha rivojlangan davlatlardagi ta'lim muassasalarining yuqori darajadagi istiqbollari o'ziga xos ijtimoiy maqsadlar asosida tashkil etilgan psixologik xizmat amaliyotisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Chunki, har qanday ta'limning ob'ekti ham sub'ekti ham o'quvchi shaxsining aynan o'zi hisoblanadi. O'quvchi shaxsi esa muayyan ijtimoiy ta'sirlar asosida shakllanuvchan va juda ko'plab o'zigagina xos bo'lgan betakror psixologik imkoniyatlarga ega bo'lgan ongli ijtimoiy mavjudotdir. Shu boisdan, aytish joizki, agarda biz ta'lim samaradorligiga erishmoqchi bo'lsak, shuningdek, jamiyat taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni tayyorlamoqchi bo'lsak, eng avvalo mazkur shaxsdagi psixologik imkoniyatlarni hamda unga bevosita ijobiy yoki salbiy ta'sir etuvchi ijtimoiy psixologik omillarni empirik jihatdan o'rganishimiz, tahlil qilishimiz va shu tahlillarga tayanib tegishli darajada tarbiyaviy ishlarni olib borishimiz muqarrardir. Shu nuqtai nazardan olinganda, bugungi har bir o'quvchi shaxsiga uning ijtimoiylashuviga bevosita ta'sir etuvchi kichik guruhlarini empirik jihatdan o'rganish va har bir o'rganilgan omilni psixologik xizmat doirasidagi talablar asosida talqin qilish va shu talqinlarga tayanib maktab amaliyotchi psixologlari muayyan tavsivalarni ishlab chiqish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabda kichik guruhlariga psixologik xizmat ko'rsatish eng avvalo shu kichik guruhlar doirasidagi shaxslararo munosabat motivatsiyasining shakllanishi bilan bevosita bog'liqdir. Chunki, maktab psixologi shaxslararo munosabat motivatsiyasi ko'rinishlarini ijtimoiy jihatdan to'laqonli tahlil etmas ekan bu guruhlar faoliyatini ijobiy tomonga yo'naltirish juda mushkuldir. Shu nuqtai nazardan, har bir guruhdagi rasmiy va norasmiy qatlamlarni qiyosiy tahlil qilish orqali kichik guruhlariga psixologik xizmat ko'rsatishning asosiy yo'nalishlari belgilab olinishi zarur.

Metodologik asoslar shuni ko'rsatdiki, har bir o'quvchi shaxsini, uning ijtimoiy-psixologik tabiatini, imkoniyatlarini va o'ziga xos psixologik istiqbollari aynan, u faollik ko'rsatayotgan kichik guruhlar doirasida talqin qilish, hamda shu talqinlar asosida unga muayyan darajadagi psixologik xizmatlar ko'rsatish ta'lim - tarbiya muassasalari oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Binobarin, bugungi kunda respublikamizda o'ziga xos izchillik bilan amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari, tobora yuksak pog'onalarga ko'tarilib borayotgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, fan, texnika va ishlab chiqarishning keskin rivojlanishga javob bera oluvchi jamiyat va shaxs ehtiyojlarining o'zaro vobastaligi zahirida shakllanayotgan guruhiy faollik jarayonlarini muayyan psixologik mezonlar asosida o'rganishga qaratilgan tadqiqot yo'nalishlarini belgilash masalasi nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

Darhaqiqat, shaxs va uning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan faolligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri bu – shaxsning ma'naviy va intellektual imkoniyatlari bo'lsa, ikkinchisi esa mazkur imkoniyatlarni ro'yobga chiqishi uchun xizmat qiluvchi ijtimoiy muhit, guruhiy faollik jarayonlaridir. Bu jarayonni tegishli ijtimoiy-psixologik me'yorlar asosida tadqiq qilish orqali bugungi kunda respublika umumta'lim maktablarida psixologik xizmat samaradorligini ta'minlash masalasiga jiddiy e'tiborni qaratish asosiy maqsad bo'lishi lozim.

Adabiyotlar :

- Андреева Г.М. Социальная психология учебник для Вузов. – М.: Аспект-Пресс, 2001-378с.)
- Агеев В.С. Психология межгрупповых отношений. М., 1983.
- Barotov Sh.R. Ta'limda psixologik xizmat asoslari. Monografiya. T. Ma'naviyat.1999 y.
- Barotov Sh.R. Psixologik xizmat. -T.: "Navro'z" nashriyoti,2018. B. -344 .
- Nishonova Z.T.va bosh. Psixologik xizmat. -T.: Fan va texnologiya markazining bosmaxonasi, 2014.
- Xudoyqulova G.B. O'quvchilar guruhlarini o'rganishning ijtimoiy psixologik mexanizmlari. Psixologiya № 4 2016 yil B 78 -81.
- Xudoyqulova G.B. Maktabda o'quvchilar guruhlariga psixologik xizmat ko'rsatishning ilmiy – amaliy asoslari Monografiya. Toshkent "Fan" 2013. 143 b..